

משלשה לתוך שלשה, שלאחר שגבהו
השרשים שלשה טפחים מהארץ הם חזרו
ונתכופפו עד למטה משלשה טפחים:

רבה אמר: מותר להשתמש בהן.

רב ששת אמר: אסור להשתמש בהן.

ומבארין פלוגתייהו:

רבה אמר מותר להשתמש בהן, משום דכל
פחות משלשה טפחים **דארעא** הסמוכים
לארץ — **ארעא היא**, הרי הוא כקרקע, ולכן
מותר להשתמש בהן.

רב ששת אמר אסור להשתמש בהן: דכיון
דמבא איסור קאתי, שאותן שרשים בעצמן
היו לפני כן גבוהין שלשה, טרם שגדלו יותר
ונתכופפו, הילכך **אסורין**.

דדמו **כמשוונתא**, שרשים שדומים לשן
סלע, משופע מכל צדדיו.

כך יוצאים שרשים קטנים מתוך השרשים
הגדולים סביב סביב.

הגדולים הולכים באלכסון עד למעלה
משלשה טפחים, והקטנים גדלים לאורכם
של הגדולים, וכפופים למטה.

ושלשה אופנים הם —

א. **דסלקין לעלא**, אותם היוצאים בגובה
השרשים הגדולים, והם כולם למעלה
משלשה טפחים — **אסורין** לדברי הכל.

ב. **דנחתין לתתאי**, אותם שיוצאים בשיפולי
השרשים הגדולים, והם כולם למטה
משלשה טפחים — **שרו** לדברי הכל, שהרי
מעולם לא היו אסורים.

שרשים אלו הוא כאילן. ואסרו חכמים
להשתמש באילן בשבת, גזירה שמא יבא
לתלוש ממנו ענף.

אבל אם אינם גבוהים שלשה טפחים, הרי
הם כקרקע, ומותר לישב עליהן.

גמרא:

מבואר לעיל בפרק שני, שמקום המוקף
מחיצות שאינו מיועד לדירה אלא לצורך
מחסן וכדומה, אין מטלטלין בו אלא אם
הוא פחות מבית סאתים [דהיינו שטח של
מאה אמה על חמשים אמה]. אבל אם הוא
גדול יותר מכן אסור לטלטל בו חפץ מדרבנן
ארבע אמות.

אמר רב הונא בריה דרב יהושע: אין
מטלטלין בו, תחת האילן שנופו מגיע עד
למטה משלשה טפחים, אם היה שם יתר
מבית סאתים. ואפילו אם נטע את האילן
מלכתחילה כדי להסתופף בצילו.

מאי טעמא? והרי המקום הזה נחשב כהוקף
לדירה, שאפילו הוא גדול מאד מותר לטלטל
בו.

משום דהוי דירה שתשמישה ל"אור",
שאינה עשויה לדור בה תמיד, אלא רק כדי
להסתופף בה שומרי השדה.

וכל דירה שתשמישה לאור — אין
מטלטלין בה יתר מבית סאתים, דהוי כאילו
לא הוקפה לשם דירה.

שנינו במשנה: **שרשיו גבוהין מן הארץ**
שלשה טפחים — לא ישב עליהן.

איתמר: שרשי אילן הבאין מלמעלה,

לרבה, מודדים מעל הכותל, ולרב ששת מודדים מהארץ, הואיל ולפני שהגיע מעל הכותל היה גובהו שלשה, ומכח איסור קאתי.

ההוא דיקלא עץ דקל דהוה לאבוי, והוה פליק באיפומא, גדל בתוך הבית, ועלה דרך הארובה למעלה מהגג פחות משלשה טפחים.

אתא לקמיה דרב יוסף ושרא ליה, כיון שלמעלה מהגג אינו גבוה שלשה טפחים.

אמר ליה רב אחא בר תחליפא לאבוי: דשרא לך — כרבה שרא לך! דאילו לרב ששת אסור, שהרי בתוך הבית גובהו שלשה טפחים ומכח איסור קאתו.

והוינן בה: פשיטא שרק לרבה מותר, ומאי קמשמע לן רב אחא בר תחליפא?

ומשנינן: צריכא להשמיענו: מהו דתימא אפילו לרב ששת מותר, דאמרינן ביתא כמאן דמלי דמי! כל הבית כאילו הוא סתום ונחשב כעובי הקרקע, ולישתמש בפחות משלשה טפחים סמוך לגג.

קמשמע לן דלא אמרינן הכי.

ג. לצדדין, השרשים הקטנים שיוצאים מתוך הגובה של הגדולים, שהוא למעלה משלשה טפחים, ומגיעים עד למטה משלשה טפחים — פלוגתא דרבה ורב ששת.

לרבה, מותר להשתמש בקצות השרשים שהם למטה משלשה טפחים.

ואילו לרב ששת אסור, הואיל והיו לפני כן גובה שלשה טפחים, ומכח איסור קאתי.

וכן אניגרא, אילן היוצא מתוך תעלת מים צרה, ומשני צידיו הוא צמוד לדופן התעלה, ועולה על גדות התעלה פחות משלשה טפחים — גם זה תלוי במחלוקת רבה ורב ששת.

לרבה, מודדים את הגובה משפת התעלה ומותר להשתמש באילן.

ולרב ששת, מודדים מעומק התעלה שיש שם שלשה טפחים. שהרי כשהאילן היה כולו בתוך התעלה, היה אסור, השתא נמי מכח איסור קאתו.

וכן בקרן זוית, אילן הצומח בזוית כותלי החצר, ומוסתר משלשת צדדיו על ידי הכותל, ורק צד אחד נראה.⁽⁶⁶⁾ והוא צומח מעל הכותל פחות משלשה טפחים — גם זה תלוי בפלוגתת רבה ורב ששת.⁽⁶⁷⁾

אמנם אפשר לפרש כפשוטו שרק בשני צדדין הוא מוסתר, ומכל מקום לא דמי לאניגרא שמפולש משני צדדין וניכר יותר שהעלים הם למעלה משלשה בשני הצדדין האחרים. משא"כ בקרן זוית שסתום משני צדדין הסמוכים זה לזה. תוס' הרא"ש.

67. נקט שתי דוגמאות א. קרן זוית להודיעך כחו

ולפעמים הוא מתגלגל עד הארץ ואז אין איגודו בידו, ואם המקום שם הוא רה"ר הרי הוא מעביר מרה"ר לרה"י, ולכן אוקמינן כשהחוליא גבוה עשרה דאז מסתמא לא יתגלגל עד הארץ.

66. דחק רש"י לפרש כן אע"ג דלכאורה בקרן זוית הוא מוסתר רק משני צדדין דא"כ היינו אניגרא.

אלא אנו מתייחסים גם למה שבתוך הבית, ולכן לרב ששת אסור.

ומקשינן לרבה: תנן במתניתין: שרשיו גבוהין מן הארץ שלשה טפחים — לא ישב עליהן.

היכי דמי?

אי דלא הדרי כיפי שלא נתכופפו השרשים למטה משלשה טפחים — פשיטא דאסור. שהרי זה אילן גמור, וכבר שנינו במסכת ביצה שאסור להשתמש באילן!?

אלא, לאו, אתא לאשמעינן דאע"ג דהדרי כיפי, שחזרו ונתכופפו למטה משלשה טפחים, אפילו הכי אסור. וקשיא לרבה!

ומתריצין: לא! לעולם דלא הדרי כיפי.

והא קמשמע לן: אע"ג דצידו אחד של השרשים שוה לארץ, ששם הקרקע גבוהה יותר, בכל זאת אסור להשתמש אפילו באותו צד. דמודה רבה היכא דבשלש צדדים הוא גבוה מהארץ דאסור אפילו בצד הרביעי. ולא נחלק אלא כשלכל הפחות משני צדדין הוא שוה לארץ [כגון באניגרא].

תנו רבנן: שרשי אילן שגבוהין מן הארץ שלשה טפחים או שיש חלל תחתיהן שלשה טפחים, שנוצר חלל באדמה מתחת השרשים — אע"פ שצידו אחד שוה לארץ, (68) הרי לא ישב עליהן, אפילו על הצד הנמוך.

לפי שאין עולין באילן, ואין נתליו באילן, ואין נשענין באילן בשבת.

ולא יעלה באילן מבעוד יום בערב שבת וישב שם כל היום כולו, אעפ"י שאינו עושה מעשה בשבת.

אחד אילן ואחד כל הבהמה, שאף בה אסור להשתמש בשבת. גזירה שמא יתלוש ענף כדי להכותה ולהנהיגה.

אבל בור שיח ומערה וגדר — מטפס ועולה, מטפס ויורד, ואפילו הן מאה אמה, שהרי אין הטעם באילן ובבהמה משום טירחא אלא משום גזירה שמא יתלוש ענף, וזה לא שייך בבור וכדומה.

תני חדא: אם עלה על האילן — מותר לירד ממנו בשבת.

ותני חדא: אסור לירד, שהרי בדרך ירידתו הוא משתמש באילן.

ולא קשיא סתירת הברייתות:

כאן, כשעלה מבעוד יום, וקידש עליו היום שם, שאז לא קנסינן ליה, שהרי לא עשה איסור בעלייתו, ומותר לירד.

כאן כשעלה מחשיכה, דקנסינן ליה הואיל ועלה באיסור, ואסור לירד.

כדלקמן. תוד"ה וכן.

68. לרב ששת לאו דוקא דאפילו משלשה צדדין שוה לארץ אסור. תוד"ה וכן [עפ"י מהרש"א].

דרב ששת שאפילו אם רק מצד אחד הוא גבוה מהארץ אסור. ב. אניגרא להודיעך כחו דרבה שאפילו גבוה מהארץ משני צדדין מותר. ודוקא כשלפחות משני צדדין הוא שוה לארץ אבל אם רק מצד אחד הוא שוה לארץ מודה רבה דאסור

ואיבעית אימא: הא והא כשעלה משחשיכה.

ולא קשיא:

כאן כשעלה בשוגג.

כאן כשעלה במזיד, כי רק במזיד קנסינן ליה ולא בשוגג.

ואיבעית אימא: הא והא בשוגג.

והכא, בקנסו שוגג אטו מזיד — קמיפלגי הנך ברייתות.

מר סבר: קנסינן אף בשוגג, אטו מזיד.

ומר סבר: לא קנסינן שוגג אטו מזיד.

אמר רב הונא בריה דרב יהושע: כתנאי!

מצינו מחלוקת תנאים שממנה אפשר ללמוד שהם חולקים גם בעניינינו, האם מותר לירד מהאילן בשבת.

דתנן במסכת זבחים:

א. דמן של הקרבנות הניתנין במתנה אחת על גבי המזבח, כגון בכור שזורקין את דמו רק פעם אחת על קיר המזבח, שנתערבו

בדמן של הניתנין במתנה אחת, כגון, בדם בכור אחר.

בין שנתערבו הדמים יחד בכוס אחד, ובין שנתערבו שתי כוסות של דמים שונים, ולא ידוע לאיזה קרבן שייכת כל כוס — ינתנו במתנה אחת מהדם המעורב, ויש בנתנה זו מדמן של שתי הקרבנות.

ואם נתערבו שתי כוסות, יתן מתנה אחת מכל כוס בנפרד.

ב. אם נתערבו דמן של הניתנין מתן ארבע, כגון חטאת שנותנין באצבע מדמה על ארבע קרנות המזבח, כמתן ארבע, בדם חטאת אחרת — ינתנו במתן ארבע.

ג. ואם נתערבו דמים שיש בהן מתן ארבע בדם הניתן כמתן אחת, כגון דם בכור שנתערב בדם חטאת⁽⁶⁹⁾ —

רבי אליעזר אומר: ינתנו במתן ארבע, ואעפ"י שהוא עובר ב"בל תוסיף" על זריקת דם הבכור בארבע מתנות.

משום דאתי עשה דזריקת ארבע מתנות של דם חטאת ודוחה את לאו ד"בל תוסיף"⁽⁷⁰⁾.

רבי יהושע אומר: ינתנו במתנה אחת בלבד!

70. רש"י. והתוס' בד"ה מתן חלקו עליו. שהקשו על רבי יהושע למה לא ידחה העשה את הלאו, ותירצו דלא אמרינן עשה דוחה לא תעשה אלא במקום שמעיקרא לא היה אפשר לקיים העשה בלא דחיית הלאו, כגון כלאים בציצית. אבל הכא היה אפשר לקיים העשה בלא דחיית הלאו. אלא שפשע שנתערבו הדמים לכן אין הוא דוחה הלאו.

69. כן משמע מרש"י ד"ה ינתנו במתן ארבע, והתוס' בד"ה מתן, כתבו שא"א לומר כן. דהא חטאת ניתנת למעלה מחוט הסיקרא ובכור למטה מחוט הסיקרא, ואם נתערבו אין להם תקנה. אלא מיירי בעולה שהוא מתן שתיים שהם ארבע, שנתערב בככור או בפסח, ושניהם למטה מחוט הסיקרא.

ואילו כשלא נתת ונמנעת מקיום מצות מתן ארבע בדם החטאת — עברת על כל תגרע, ולא עשית מעשה בידך!

הילכך, שב ואל תעשה עדיף.

ומסיק רב הונא בריה דרב יהושע שיש ללמוד לענינו:

לרבי אליעזר, דאמר התם: קום עשה מצוה עדיף מאשר להימנע, על אף שיש בעשיית המצוה צד עבירה של כל תוסף — הכא נמי, ירד מהאילן בשבת. כי בירידה זו יש מצוה, שהרי בישיבתו הוא משתמש כל רגע באילן.

ואעפ"י שגם הירידה היא שימוש, מכל מקום עדיף לרדת ולקיים מצוה בקום ועשה, מלעבור עבירה בשב ואל תעשה.⁽⁷¹⁾

לרבי יהושע דאמר התם: שב ואל תעשה עדיף — הכא נמי לא ירד, כדי שלא לעבור על איסור שימוש תוך כדי ירידתו.

ודחינן: דילמא לא היא! שאין הדברים דומים.

עד כאן לא קאמר רבי אליעזר התם שקום עשה עדיף, אלא דקא עביד מצוה של נתינת ארבע מתנות.

אבל הכא דלא עביד מצוה בירידתו מהאילן,

כיון שבדיעבד הוא יוצא ידי חובה אפילו בחטאת במתנה אחת. דקיימא לן "כל הניתנין על מזבח החיצון שנתנן במתנה אחת — כיפר".

הילכך, הכא יעשה כן אף לכתחילה, ולא יתן ארבע מתנות, כדי לא לעבור על כל תוסף.

אמר לו רבי אליעזר לרבי יהושע: כיצד הוא נותן מתנה אחת בלבד? והרי נהי שיצא ידי חובה, אבל הוא החסיר את המצוה ליתן ארבע מתנות. ואם כן הרי הוא עובר בכל תגרע?!

אמר לו רבי יהושע לרבי אליעזר: כיצד, לדבריך, הוא נותן ארבע מתנות מדם הבכור, והרי הוא עובר בכל תוסף?!

אמר לו רבי אליעזר: לא אמרו כל תוסף בנתינת ארבע במקום מתנה אחת אלא כשהוא דם בפני עצמו, ולא כשהוא בתערובת, ומקיים מצוה בדם השני!

אמר לו רבי יהושע לרבי אליעזר: לא נאמר כל תגרע אלא כשהוא בעצמו, ולא כשהוא בתערובת, ואינו נותן ממנו מחמת האיסור לתת את הדם השני!

ועוד אמר רבי יהושע להסביר מדוע עדיף להמנע מליתן ארבע:

כשנתת ארבע — עברת על כל תוסף בנתינת דם הבכור, ועשית מעשה בידך.

מסקי דהואיל והוי במקדש לא דחי. ועיין עוד בזה בקהלות יעקב סי' כ'.

71. לכאורה א"כ היה לבריייתא לומר חייב לירד ולא מותר לירד. אלא שגם ר"ה בריה דרב

ובגליון הש"ס כאן הביא ממהרי"ק בשם תוס' דכאן לא דחי הואיל ואין עשה דוחה לא תעשה שבמקדש, כמבואר במסכת זבחים צו ב. ועיי"ש שדנו די"ל דלאו דכל תוסף לא חשיב לאו שבמקדש שהרי נוהג גם חוץ למקדש. ומ"מ